

POSTANOWIENIE

Dnia 9 marca 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Janusz Niczyporuk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Leszek Bosek

Agata Pawlak (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z wniosku M. M.

z udziałem G. Z., A. B., J. Z., S. Z. i T. Z.,

o stwierdzenie nabycia spadku po K. Z.,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 9 marca 2022 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Rzecznika Praw Obywatelskich od postanowienia Sądu Rejonowego w W. z 10 maja 2004 r., sygn. I Ns [...]:

- 1. uchyla zaskarżone postanowienie w całości i umarza postępowanie w sprawie;**
- 2. znosi wzajemnie koszty postępowania skargowego przed Sądem Najwyższym.**

UZASADNIENIE

Rzecznik Praw Obywatelskich 27 lipca 2020 r., działając na podstawie art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j. Dz.U. 2020, poz. 627 z późn. zm.; dalej: ustawa o Rzeczniku Praw Obywatelskich) w zw. z art. 115 § 1 i § 1a i art. 89 § 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1904 z późn. zm. - w aktualnym brzmieniu, dalej: u.SN), z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, wniósł skargę nadzwyczajną, zaskarżając w całości postanowienie Sądu

Rejonowego w W. z 10 maja 2004 r., I Ns [...] o stwierdzeniu nabycia spadku po K. S. Z., zmarłej [...] 1996 r. w W., ostatnio stale zamieszkałej w Ł.

Zaskarżonemu postanowieniu przedstawiono następujące zarzuty:

1. Rażącego naruszenia prawa procesowego, poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 669 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2019, poz. 1460 z późn. zm.; dalej: k.p.c.) w zw. z art. 677 § 1 k.p.c. (w jego pierwotnym brzmieniu), w następstwie pominięcia dyspozycji art. 199 § 1 pkt 2 *in fine* w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. i w konsekwencji wydanie rozstrzygnięcia o stwierdzeniu nabycia spadku po zmarłej K. S. Z., mimo iż sprawa o tym samym przedmiocie została już wcześniej prawomocnie rozpoznana, tj. wobec nieuwzględnienia przez Sąd Rejonowy w W. faktu, iż w obrocie, w chwili zainicjowania postępowania w sprawie I Ns [...] funkcjonowało już prawomocne postanowienie tego Sądu z 23 lipca 1999 r., I Ns [...], stwierdzające nabycie spadku po K. S. Z. zmarłej [...] 1996 r. w W..

2. Naruszenia konstytucyjnej zasady zaufania do państwa oraz zasady bezpieczeństwa prawnego, wywodzonych z art. 2 Konstytucji RP oraz konstytucyjnego prawa do dziedziczenia, chronionego w ramach art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji RP oraz konstytucyjnego prawa do sądu wyrażonego w ramach art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, z uwagi na wydanie drugiego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po K. S. Z. odmiennie rozstrzygającego kwestię dziedziczenia po zmarłej, co wobec funkcjonowania w obrocie dwóch rozstrzygnięć tej samej sprawy nie pozwala na uznanie, iż zainteresowani uzyskali wiążące stanowisko sądu powszechnego orzekającego w sprawie. Został w ten sposób stworzony stan niepewności prawnej, w ramach którego uczestnicy postępowania nie mogą legitymować się jednoznacznym i niebudzącym wątpliwości potwierdzeniem nabycia uprawnień spadkowych, co w istocie skutkuje pozbawieniem ich możliwości skutecznej realizacji uprawnień majątkowych nabytych na podstawie dziedziczenia.

Mając na uwadze powyższe na podstawie dyspozycji art. 398⁴ § 1 pkt 3 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN Rzecznik Praw Obywatelskich wniósł o uchylenie na podstawie art. 115 § 2 w zw. z art. 91 § 1 u.SN postanowienia Sądu Rejonowego w W. z 10 maja 2004 r., I Ns [...] i odrzucenie wniosku M. M. z 26

kwietnia 2004 r. (data wpływu wniosku do Sądu) na podstawie art. 398¹⁹ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. i w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN, ponieważ naruszone w sprawie zasady i prawa, określone w Konstytucji RP jednoznacznie przemawiają za wydaniem takiego rozstrzygnięcia, mimo upływu okresu pięciu lat od chwili uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia.

Skarga nadzwyczajna wniesiona została w związku z następującym stanem faktycznym.

Postanowieniem z 10 maja 2004 r., I Ns [...] Sąd Rejonowy w W. na wniosek M. M. przy uczestnictwie T. Z., G. S. Z., A. B. B., J. Z. i S. Z. stwierdził, że spadek po K. S. Z. zmarłej [...] 1996 r. w W., ostatnio stale zamieszkałej w Ł. na podstawie ustawy nabyli mąż T. Z. w 5/20 części, dzieci: M. M., G. S. Z., A. B. B. i J. Z. oraz wnuk S. Z. po 3/20 części każde z nich, z tym że należące do spadku gospodarstwo rolne odziedziczyli z mocy ustawy mąż T. Z. w 5/20 części oraz dzieci: M. M., G. S. Z., A. B. B., J. Z. i wnuk S. Z. po 3/20 części każde z nich.

Przedmiotowe postanowienie uprawomocniło się wobec niezłożenia przez żadną ze stron apelacji. Przywołane rozstrzygnięcie z 10 maja 2004 r., I Ns [...] zapadło, mimo iż w chwili złożenia wniosku przez M. M. w obrocie funkcjonowało już prawomocne postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po K. S. Z.. Ponieważ Sąd Rejonowy w W. 23 lipca 1999 r. w sprawie o sygn. akt I Ns [...], z wniosku T. Z. i M. M., przy uczestnictwie G. S. Z., A. B. B., J. Z. i S. Z. stwierdził, iż spadek po K. S. Z. zmarłej [...] 1996 r. w W., ostatnio stale zamieszkałej w Ł. nabyli na podstawie ustawy mąż T. Z. w 1/4 części, dzieci G. S. Z., A. B. B., M. M. i J. Z. oraz wnuk S. Z. po 3/20 części każde z nich. Także i to postanowienie spadkowe uprawomocniło się na poziomie Sądu I instancji, bowiem żadna ze stron nie skorzystała z prawa do złożenia apelacji w sprawie.

Zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich postanowienie Sądu Rejonowego w W. z 10 maja 2004 r., I Ns [...] zapadło wskutek rażącego naruszenia prawa procesowego. Zgodnie z treścią art. 669 k.p.c. sąd spadku wydaje postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po przeprowadzeniu rozprawy, na którą wzywa wnioskodawcę oraz osoby mogące wchodzić w rachubę jako spadkobiercy ustawowi i testamentowi. Stosownie do treści art. 677 § 1 k.p.c. sąd stwierdza nabycie spadku przez spadkobierców, choćby byli nimi inne osoby niż te, które

wskazali uczestnicy, przy czym w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku sąd wymienia spadkodawcę oraz wszystkich spadkobierców, którym spadek przypadł, jak również wysokość ich udziałów. Sąd Rejonowy w W. w sprawie o sygn. akt I Ns [...] pozytywnie zastosował wskazane przepisy postępowania i przeprowadził postępowanie w sprawie z wniosku M. M. o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłej K. S. Z., wydając rozstrzygnięcie merytoryczne, mimo że ta sama sprawa została wcześniej prawomocnie rozpoznana przez ten sam Sąd pod sygn. akt I Ns [...].

Należy podkreślić, iż w realiach niniejszej sprawy samo przeprowadzenie postępowania cywilnego w zakresie kolejnego złożonego wniosku przez M. M. było niedopuszczalne. Sąd Rejonowy pominął dyspozycję art. 199 § 1 pkt 2 *in fine* k.p.c., która z mocy art. 13 § 2 k.p.c. ma odpowiednie zastosowanie w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym stwierdzenia nabycia spadku.

Zgodnie z pominiętym przepisem proceduralnym sąd spadku winien odrzucić wniosek o jego stwierdzenie, jeżeli sprawa o tym samym przedmiocie została już prawomocnie rozpoznana. Wyznacznikiem przedmiotowym powagi rzeczy osądzonej prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku pozostaje osoba spadkodawcy. Gdyż postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po tej samej osobie ma ten sam przedmiot rozstrzygnięcia (uchwała Sądu Najwyższego z 10 lipca 2012 r., III CZP 81/11).

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich, tak jednoznacznie określona norma proceduralna nie znalazła zastosowania w sprawie będącej przedmiotem skargi nadzwyczajnej. Zapadłe rozstrzygnięcie pozostaje zatem w wyraźnej i oczywistej sprzeczności z treścią art. 199 § 1 pkt 2 *in fine* k.p.c., w konsekwencji pominięcie tegoż przepisu postępowania doprowadziło do błędnego zastosowania dyspozycji art. 669 w zw. z art. 677 § 1 k.p.c. Ujawnione w przedmiotowej sprawie uchybienie proceduralne ma charakter ewidentny, oczywisty, jasny i bezsporny.

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich wskazane rażące uchybienie proceduralne doprowadziło do sytuacji prawnej, w ramach której w obrocie funkcjonują dwa prawomocne postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po tej samej osobie. Taki stan prawny winien być kwalifikowany jako naruszenie zasad i praw określonych w Konstytucji RP (podstawa skargi nadzwyczajnej, określona

w ramach art. 89 § 1 pkt 1 u.SN). Wskutek wydania przez Sąd Rejonowy w W. 10 maja 2004 r. postanowienia w sprawie I Ns [...] doszło przecież do naruszenia konstytucyjnej zasady zaufania do państwa oraz zasady bezpieczeństwa prawnego, wywodzonych z art. 2 Konstytucji RP (wyroki TK: z 9 października 2001 r., SK 8/00, OTK 2001/7/211; z 6 marca 2007 r., SK 54/06, OTK-A 2007/3/23).

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich, zgodnie z art. 2 Konstytucji RP Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej. Na podstawie powołanego przepisu prawa ochronie konstytucyjnej podlega zaufanie uczestników obrotu do stanu prawnego ukształtowanego prawomocnym rozstrzygnięciem sądowym. Oznacza to, że osoby pozostające w kręgu oddziaływania postanowienia stwierdzającego nabycie spadku po zmarłej osobie, mają prawo oczekiwać, iż w przypadku skierowania wniosku o ponowne rozpoznanie tej samej sprawy procedujący na podstawie przepisów ustawowych sąd powszechny będzie respektował fakt uprzedniego uprawomocnienia się rozstrzygnięcia stwierdzającego nabycie spadku po określonej osobie. Innymi słowy bezpieczeństwo prawne w zakresie prawa spadkowego wymaga, by jakkolwiek modyfikacja konsekwencji prawnych, wynikających z prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, następowała w ramach postępowań, mających na celu korektę już funkcjonującego w obrocie prawomocnego postanowienia spadkowego. W tym kontekście pożądane pozostaje zachowanie przez sąd spadku należytej czujności procesowej, celem uniknięcia prowadzenia postępowania dotyczącego stwierdzenia nabycia spadku po danej osobie bez stosownego (proceduralnego) odniesienia się do faktu wcześniejszego rozpoznania tożsamej sprawy przez sąd powszechny. Na gruncie art. 2 Konstytucji RP istota prawomocnego rozpoznania sprawy cywilnej przez sąd implikuje samoograniczenie możliwości jego zmiany jedynie do sytuacji, w ramach której uprawniony podmiot korzysta z przewidzianych ustawą nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Tymczasem w przedmiotowej sprawie Sąd Rejonowy w W. rozpoznał wniosek M. M. tak, jakby sprawa cywilna, dotycząca stwierdzenia nabycia spadku po zmarłej K. S. Z., nigdy wcześniej nie była rozpoznawana. Tak więc samo błędne rozpoznanie sprawy z kolejnego wniosku M. M., jako pierwotnej sprawy dotyczącej stwierdzenia nabycia spadku po

zmarłej K. S. Z., stanowi naruszenie konstytucyjnej zasady zaufania do państwa (działającego w jego imieniu sądu powszechnego) oraz konstytucyjnej zasady bezpieczeństwa prawnego, która w zakresie prawa spadkowego wyraża się w możliwości układania przez spadkobierców swych istotnych spraw życiowych bez obawy, że sąd łamiąc jednoznaczny zakaz proceduralny może wydać drugie (równoległe) postanowienie, określające porządek dziedziczenia po danej osobie, w sposób odbiegający od treści wcześniejszego prawomocnego postanowienia spadkowego.

Ponadto, samo funkcjonowanie w obrocie dwóch postanowień Sądu Rejonowego w W., stwierdzających nabycie spadku po tym samym spadkodawcy, stanowi naruszenie przysługującego uczestnikom postępowania o stwierdzeniu nabycia spadku po zmarłej K. S. Z. konstytucyjnego prawa do sądu. Zgodnie z treścią art. 45 ust. 1 Konstytucji RP każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Istota prawa do sądu sprowadza się więc do zapewnienia ochrony sądowej w sprawach dotyczących sfery praw lub wolności danego podmiotu (postanowienie TK z 13 kwietnia 1999 r., Ts 24/99). Jest to jedno z podmiotowych praw podstawowych jednostki i jedna z fundamentalnych gwarancji praworządności w demokratycznym państwie prawa. Prawo do sądu, wedle utrwalonego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego obejmuje: prawo dostępu do sądu (prawo do uruchomienia procedury przed właściwym, niezależnym, bezstronnym i niezawisłym sądem); prawo do właściwej procedury przed sądem; prawo do wiążącego rozstrzygnięcia sprawy. To właśnie ten ostatni aspekt nabiera wyjątkowego znaczenia w przedmiotowej sprawie, gdzie mamy do czynienia z dwoma, treściowo różniącymi się prawomocnymi rozstrzygnięciami spadkowymi, określającymi stwierdzenie nabycia spadku po zmarłej K. S. Z.. W potwierdzonej sytuacji procesowej trudno o uzasadnione stwierdzenie, iż uczestnicy przeprowadzonych postępowań uzyskali wiążące rozstrzygnięcie zainicjowanej sprawy spadkowej, skoro Sąd Rejonowy w W. wydał dwa niezależne od siebie postanowienia dotyczące tego samego przedmiotu. Jednocześnie zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich, wskutek uprawomocnienia się zaskarżonego rozstrzygnięcia spadkowego doszło do uszczerbku w zakresie

przysługującego spadkobiercom K. S. Z. konstytucyjnego prawa do dziedziczenia. W świetle art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji RP samo stosowanie przepisów ustawowych (norm materialnych i proceduralnych) winno gwarantować spadkobiercom należyłą ochronę prawną w zakresie uprawnień przysługujących im z tytułu dziedziczenia. W tym kontekście instytucja stwierdzenia nabycia spadku stanowi instrument prawny, dzięki któremu w obrocie może się urzeczywistnić stosowna ochrona sfery prawnej spadkobierców. Samo stwierdzenie praw do spadku na drodze postępowania sądowego ma charakter deklaratoryjny. Jakkolwiek kwalifikacja prawna spadkobiercy w sporze między nim a innym spadkobiercą może być udowodniona na zasadach ogólnych, to jednak stwierdzenie nabycia spadku pozostaje wyłącznym dowodem prawa spadkobiercy do spadku wobec tych osób trzecich, które nie roszczą sobie prawa do spadku. Postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku legitymuje spadkobiercę wobec osób trzecich. Wywiera ono znaczący skutek materialnoprawny dla spadkobiercy, jeśli chodzi o jego działanie na zewnątrz w stosunku do osób trzecich, które nie roszczą sobie praw do spadku. W szczególności więc w sprawach o wierzytelność spadkową lub o wydanie rzeczy należącej do spadku wytoczonych przeciwko takim osobom spadkobierca, w razie zakwestionowania jego przymiotu przez pozwanych, będzie musiał uzyskać postanowienie stwierdzające jego kwalifikację prawną. Uzyskanie stwierdzenia nabycia spadku pozostaje także niezbędne w przypadku postępowania wieczystoksięgowego oraz administracyjnego. Brak stosownego stwierdzenia nabycia spadku stanowi przeszkodę do ujawnienia następstwa prawnego spadkobiercy po zmarłym spadkodawcy. W postępowaniu administracyjnym zaś organ administracji publicznej nie jest władny do samodzielnego ustalenia następstwa prawnego po zmarłej osobie. Następstwo to powinno być wykazane według przepisów prawa cywilnego, a więc w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku lub w drodze notarialnego poświadczenia dziedziczenia (wyrok NSA z 16 stycznia 2002 r., I SA 1421/00, ONSA 2003/3/64; wyrok Sądu Najwyższego z 26 maja 2011 r., III CSK 221/10, OSNC-ZD 2012/2/38; wyrok WSA w Warszawie z 24 listopada 2005 r., I SA/Wa 1991/04, Lex nr 213429; P. Borkowski, *Komentarz do zmiany art. 1027 Kodeksu cywilnego wprowadzonej przez Dz.U. z 2007 r. Nr 181 poz. 1287*, LEX; E. Niezbecka, *Komentarz do art. 1027 Kodeksu cywilnego*, LEX,

stan prawny: 15 czerwca 2015 r.).

Należy zatem mieć na uwadze, iż w przypadku funkcjonowania dwóch prawomocnych postanowień dotyczących stwierdzenia nabycia spadku po tej samej osobie, spadkobiercy nie mogą w obrocie legitymować się jednoznacznym sądowym potwierdzeniem uprawnień nabytych tytułem dziedziczenia. Ochrona prawna gwarantowana na gruncie Konstytucji RP staje się iluzoryczna, bowiem instytucja stwierdzenia nabycia spadku w takiej sytuacji nie może zrealizować przypisanych jej systemowo celów. Wobec faktu, iż Sąd Rejonowy w W. postanowieniem z 10 maja 2004 r., I Ns [...] stwierdził nabycie spadku po K. S. Z. (mimo wcześniejszego prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy o stwierdzenie nabycia spadku po tej samej osobie postanowieniem tegoż Sądu z 23 lipca 1999 r., I Ns [...]), doszło do nieuprawnionej ingerencji w zakres ochrony prawnej przysługującej uczestnikom obu postępowań na gruncie Konstytucji RP, bowiem w chwili obecnej nie jest możliwe należyte zrealizowanie przez nich nabytych na podstawie dziedziczenia uprawnień majątkowych.

W świetle wyżej przedstawionych zarzutów samo złożenie przez Rzecznika Praw Obywatelskich niniejszej skargi nadzwyczajnej od postanowienia Sądu Rejonowego w W. z 10 maja 2004 r., I Ns [...], pozostaje konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (art. 89 § 1 *in princ.* u.SN). Istnienie dwóch postanowień stwierdzających nabycie spadku po K. S. Z. stanowi przejaw rażącej wadliwości prawnej, zaistniałej w procesie sądowego stosowania prawa, która ze względu na konieczność ochrony porządku prawnego oraz powinność zapewnienia należytej ochrony uprawnień przysługujących spadkobiercom uzasadnia odstępstwo od zasady stabilności prawomocnego rozstrzygnięcia.

Wniosek o uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości i odrzucenie wniosku znajduje podstawę w art. 398¹⁹ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN. Wprawdzie art. 91 § 1 u.SN stanowi, że w przypadku uwzględnienia skargi nadzwyczajnej Sąd Najwyższy uchyla zaskarżone orzeczenie w całości lub w części i stosownie do wyników postępowania: orzeka co do istoty sprawy albo przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania właściwemu sądowi albo umarza

postępowanie w sprawie. Regulacja ta, mimo że bez wątplenia wzorowana na przepisach o postępowaniu kasacyjnym (art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 398¹⁶ k.p.c.), z niejasnych powodów pomija jednak możliwość odrzucenia pozwu (wniosku) przez Sąd Najwyższy - o jakiej mowa w innym przepisie, tj. art. 398¹⁹ k.p.c. W przekonaniu Rzecznika Praw Obywatelskich dopuszczalne jest jednak zastosowanie tego ostatniego przepisu także w postępowaniu zainicjowanym skargą nadzwyczajną poprzez odesłanie z art. 95 pkt 1 u.SN.

Odrzucenie pozwu jest jedynym właściwym rozwiązaniem procesowym, jakie może podjąć sąd rozpatrujący kolejny pozew (wniosek) wnoszony w warunkach *res iudicata* (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.). Całe postępowanie jest wówczas dotknięte nieważnością (art. 379 pkt 3 k.p.c.), i to o charakterze pierwotnym, co oznacza - co do zasady - konieczność unicestwienia wszelkich zaistniałych tam skutków (zniesienia postępowania). Przepisy procesowe jednoznacznie nakazują wówczas odrzucenie pisma inicjującego postępowanie, na każdym jego etapie, nawet po prawomocnym zakończeniu (art. 199 § 1 pkt 2, art. 386 § 3, art. 398¹⁹ oraz art. 412 § 2 w zw. z art. 403 § 3 k.p.c.). Sąd zawsze rozstrzyga o tym z urzędu, niezależnie od wniosków formułowanych w danym środku zaskarżenia (art. 378 § 1 *in fine* k.p.c.), i to także w postępowaniu kasacyjnym (art. 398¹³ § 1 k.p.c.). Ze względu na jednoznaczność regulacji procesowych sytuacje takie należy wyraźnie odróżnić od przypadków uzasadniających umorzenie postępowania: w przeciwieństwie do hipotezy art. 355 k.p.c. to nie (samo) wydanie orzeczenia jest niedopuszczalne ze względu na okoliczności powstałe w toku postępowania, ale całe postępowanie - z uwagi na pierwotnie występującą tzw. negatywną przesłankę procesową.

Nie ulega wątpliwości, że taka właśnie sytuacja wystąpiła w sprawie niniejszej. A zatem jedynym rozstrzygnięciem, możliwym do podjęcia przez Sąd Najwyższy, jest uchylenie - na podstawie art. 398¹⁹ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.s.n. - zaskarżonego postanowienia w całości i odrzucenie wniosku o stwierdzenie nabycia spadku złożonego przez M. M. 26 kwietnia 2004 r.

W tym stanie rzeczy niniejsza skarga nadzwyczajna, zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich pozostaje uzasadniona i niezbędna dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Nieuprawnione przeprowadzenie przez Sąd

Rejonowy w W. kolejnego postępowania dotyczącego stwierdzenia nabycia spadku po zmarłej K. S. Z. skutkowało rażącym naruszeniem przepisów postępowania oraz doprowadziło do istotnego naruszenia zasad konstytucyjnych oraz chronionych na gruncie Ustawy Zasadniczej praw przysługujących spadkobiercom.

W zaistniałej sytuacji procesowej postanowienie Sądu Rejonowego w W. z 10 maja 2004 r., I Ns [...] powinno zostać uchylone zaś złożony przez M. M. wniosek o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłej K. S. Z. winien zostać odrzucony na podstawie art. 199 § 1 pkt 2 *in fine* w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., z uwagi na fakt uprzedniego prawomocnego rozpoznania tej samej sprawy postanowieniem Sądu Rejonowego w W. z 23 lipca 1999 r., I Ns [...].

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przesłanki kontroli nadzwyczajnej określają przepisy art. 89-95 u.SN. Wprowadzenie do polskiego systemu prawnego instytucji kontroli nadzwyczajnej ma na celu eliminację z obrotu prawnego ostatecznych rozstrzygnięć sądowych, które nie mogą być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Ich uchylenie jest natomiast konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Skarga nadzwyczajna poszerza istniejącą gamę środków zaskarżenia, jednak sama w sobie jest instrumentem, w ramach którego istnieje wąska grupa podmiotów legitymowanych czynnie do jej wniesienia. Precyzyjnie uregulowany jest również termin do jej wniesienia oraz podstawy materialnoprawne (wyrok Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20).

Podmiotami legitymowanymi do wniesienia skargi nadzwyczajnej są: Rzecznik Praw Obywatelskich, Prokurator Generalny, a także w zakresie swojej właściwości, Prezes Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznik Praw Dziecka, Rzecznik Praw Pacjenta, Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego, Rzecznik Finansowy, Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców i Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (art. 89 § 2 u.SN). W odniesieniu do orzeczeń, które uprawomocniły się przed wejściem w życie u.SN

(tj. przed 3 kwietnia 2018 r.), legitymacja do wniesienia skargi nadzwyczajnej przysługuje wyłącznie Rzecznikowi Praw Obywatelskich i Prokuratorowi Generalnemu (art. 115 § 1a u.SN). Wąsko został określony zakres przedmiotowy skargi nadzwyczajnej, która może zostać wniesiona na podstawie ogólnej, gdy jest to konieczne dla zapewnienia zgodności prawomocnych orzeczeń sądów powszechnych i wojskowych z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (art. 89 § 1 u.SN) i to tylko w sytuacji, gdy będzie można ją dodatkowo oprzeć na przynajmniej jednej z trzech podstaw szczegółowych, określonych w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN. W pierwszej kolejności, jest to naruszenie zasad lub wolności i praw człowieka oraz obywatela określonych w Konstytucji RP. W dalszej kolejności warunkiem wniesienia jest rażące (szczególnie poważne), naruszenie prawa przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie. Wreszcie trzecią szczegółową podstawą skargi nadzwyczajnej jest oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego. W związku z tym Sąd Najwyższy zwracał uwagę na konieczność połączenia przesłanki funkcjonalnej z przesłankami szczegółowymi, co oznacza konieczność jednoczesnego zaistnienia przesłanki funkcjonalnej i przynajmniej jednej z przesłanek szczegółowych wymienionych w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN (postanowienie Sądu Najwyższego z 25 czerwca 2020 r. I NSNc 48/19). Specyfika przesłanki funkcjonalnej skargi nadzwyczajnej musi być uwzględniona przy odpowiednim stosowaniu art. 398¹³ § 1 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN, przewidującego związanie sądu podstawami skargi. Zapewnienie zgodności z art. 2 Konstytucji RP wymaga wzięcia pod uwagę sformułowanych w orzecznictwie i doktrynie zasad konkretyzujących tę normę ustrojową, zatem Sąd Najwyższy nie może abstrahować od całokształtu zasady wyrażonej w tym przepisie Konstytucji RP, nawet jeśli te aspekty zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, które przywołano, nie zostały wyeksplikowane przezeń z należytą dokładnością (wyrok Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20).

Odnosząc instytucję skargi nadzwyczajnej do standardów ochrony zasady pewności prawa i powagi rzeczy osądzonej, Sąd Najwyższy już wskazał, że skarga nadzwyczajna z całą pewnością nie stanowi instrumentu ponownej kontroli

instancyjnej, a jej przesłanka funkcjonalna, nakazująca ocenę dopuszczalności ingerencji jurysdykcyjnej w prawomocne orzeczenie sądów powszechnych lub wojskowych poprzez ustalenie, czy jest to konieczne w świetle zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasadę sprawiedliwości społecznej, czyni z niej środek służący skonkretyzowanej kontroli konstytucyjności aktów jurysdykcyjnych (wyrok Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20). Jak zauważył dodatkowo Sąd Najwyższy, konstytucyjny charakter kontroli nadzwyczajnej podkreślany jest przez fakt, że pierwszą szczegółową podstawą skargi nadzwyczajnej jest naruszenie konstytucyjnych praw i zasad. Jest to szczególnie wyraźnie widoczne w sposobie ukształtowania legitymacji czynnej do występowania ze skargą konstytucyjną, która przysługuje nie tylko Prokuratorowi Generalnemu, ale też szerokiemu kręgowi podmiotów ukierunkowanych na ochronę praw podstawowych, na czele z Rzecznikiem Praw Obywatelskich (art. 89 § 2 u.SN) (wyrok Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20). Sąd Najwyższy zwracał też uwagę, że druga przesłanka szczegółowa w postaci rażącego naruszenia prawa, czy to przez jego błędną wykładnię lub błędne stosowanie (art. 89 § 1 pkt 2 u.SN) czyni zadość wskazanemu w orzecznictwie ETPCz wymogowi, by podstawy nadzwyczajnego środka zaskarżenia miały charakter materialny i przynaglający do interwencji jurysdykcyjnej (*substantial and compelling character*), ukierunkowany na dokonanie korekty błędów, którym z powodzeniem można przypisać znaczenie podstawowe (*correcting fundamental defects*).

Ustawodawca ograniczył także możliwość wniesienia skargi czasowo. Zgodnie z art. 89 § 3 u.SN skargę nadzwyczajną wnosi się w terminie 5 lat od uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna - w terminie roku od ich rozpoznania. Warto zaznaczyć, że przewidziane przez art. 89 § 3 u.SN granice czasowe dla złożenia tego środka zaskarżenia oraz przewidziana w § 4 tego artykułu możliwość zmiany orzeczenia bez naruszania ukształtowanych nim i utrwalonych już stosunków społecznych, pokazuje, że prawo przewiduje wystarczające gwarancje pozwalające na precyzyjne posługiwanie się skargą nadzwyczajną w sposób niekolidujący z zasadą demokratycznego państwa prawnego, lecz przeciwnie,

pozwalający dać jej pełniejszy wyraz w życiu społecznym (wyrok Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20).

Podsumowując te wstępne uwagi należy wskazać, że na podmiocie inicjującym kontrolę nadzwyczajną prawomocnego orzeczenia ciąży obowiązek przytoczenia i uzasadnienia podstaw wniesienia skargi nadzwyczajnej (art. 95 pkt 1 u.SN w zw. z art. 398⁴ § 1 k.p.c.). Oznacza to konieczność wskazania i uzasadnienia nie tylko którejs spośród przesłanek szczegółowych skargi nadzwyczajnej (art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN), ale również, wykazanie, w kontekście realiów konkretnej sprawy, zaistnienia przesłanki funkcjonalnej (art. 89 § 1 *principium* u.SN), czyli wyjaśnienia, z czego wynika konieczność zapewnienia zgodności z zasadą konstytucyjną wyrażoną w art. 2 Konstytucji RP. Samo wykazanie, iż orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP lub że w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, nie jest jeszcze wystarczające. Dla prawidłowego zainicjowania kontroli nadzwyczajnej, poza wskazaniem i uzasadnieniem przesłanek szczegółowych skargi nadzwyczajnej konieczne jest więc wykazanie, że uchylenie zaskarżonego orzeczenia jest konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego, czyli jest proporcjonalne w kontekście odstąpienia od bezwzględnej ochrony powagi rzeczy osądzonej (postanowienie Sądu Najwyższego z 25 czerwca 2020 r., I NSNc 48/19; wyrok Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20).

Badając ustawowe przesłanki zasadności i dopuszczalności wniesionej przez Rzecznika Praw Obywatelskich skargi nadzwyczajnej na postanowienie Sądu Rejonowego w W. z 10 maja 2004 r., I Ns [...] w pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę, że nie budzi wątpliwości, że orzeczenie wydane zostało przez sąd powszechny. Zaskarżone postanowienie jest też prawomocne. Zgodnie z art. 363 § 1 k.p.c. orzeczenie sądu staje się prawomocne, jeżeli nie przysługuje co do niego środek odwoławczy lub inny środek zaskarżenia. W analizowanej sprawie żaden z uczestników postępowania spadkowego nie złożył od postanowienia Sądu Rejonowego w W. apelacji. Z akt sprawy nie wynika również, że od zaskarżonego orzeczenia wniesiono wcześniej skargę nadzwyczajną (art. 90 § 1 u.SN).

Zgodnie z art. 89 § 1 *in fine* u.SN skarga nadzwyczajna nie przysługuje, jeżeli orzeczenie może być zmienione lub uchylone w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Sąd Najwyższy podziela pogląd Rzecznika Praw Obywatelskich, że orzeczenie Sądu Rejonowego w W. z 10 maja 2004 r., I Ns [...] może być wyeliminowane z obrotu prawnego jedynie w drodze skargi nadzwyczajnej, bowiem nie może zostać wzruszone w drodze innych środków prawnych. Zauważyć bowiem należy, że wykluczone było i jest złożenie ewentualnej skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Ten środek odwoławczy do porządku prawnego wprowadzony został 6 lutego 2005 r. na mocy ustawy z 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. 2005, nr 13, poz. 98). Przepisy o skardze o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia przewidywały dwuletni termin na jej wniesienie od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, stąd termin na złożenie tejże skargi, od orzeczenia które wydane zostało w dniu 10 maja 2004 r., upłynął.

Zgodnie natomiast z art. 115 § 2 u.SN, jeżeli zachodzą przesłanki wskazane w art. 89 § 1 u.SN, a zaskarżone orzeczenie wywołało nieodwracalne skutki prawne, w szczególności jeżeli od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia upłynęło 5 lat, Sąd Najwyższy ogranicza się do stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa oraz wskazania okoliczności, z powodu których wydał takie rozstrzygnięcie, chyba że zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP przemawiają za wydaniem rozstrzygnięcia, o którym mowa w art. 91 § 1 u.SN. Przyjmuje się, że przepisy art. 89 § 4 i art. 115 § 2 u.SN stanowią *lex specialis* w stosunku do art. 91 § 1 u.SN. W związku z tym, uchylenie zaskarżonego orzeczenia jest dopuszczalne jedynie, gdy jest to uzasadnione w świetle zasad lub wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji (wyroki Sądu Najwyższego: z 23 czerwca 2021 r., I NSNc 144/21; z 28 lipca 2021 r., I NSNc 179/20).

Rzecznik Praw Obywatelskich wniósł skargę nadzwyczajną po upływie 5 lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, co w myśl przytoczonego art. 115 § 2 u.SN powinno stanowić podstawę do stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa. Jednocześnie, w wyniku wydania

zaskarżonego orzeczenia doszło do naruszenia konstytucyjnych wolności i praw człowieka i obywatela, przysługujących spadkobiercom na podstawie art. 2 i art. 64 Konstytucji RP. Sąd Rejonowy w W. wydając bowiem 10 maja 2004 r. postanowienie w sprawie o sygn. akt I Ns [...] ponownie stwierdził, kto na podstawie ustawy nabył spadek po K. S. Z. zmarłej [...] 1996 r. w W., ostatnio stale zamieszkałej w Ł. Wobec powyższego, biorąc pod uwagę stopień i wagę naruszonych norm przez Sąd Rejonowy w W., skutkujących pozbawieniem spadkobierców właściwej ochrony prawnej wynikającej z art. 2 i art. 64 Konstytucji RP uznać należy, że wydanie orzeczenia na podstawie art. 91 § 1 u.SN, pomimo upływu pięcioletniego terminu od dnia uprawomocnienia zaskarżonego orzeczenia jest uzasadnione.

Odnosząc się teraz do podniesionych w skardze nadzwyczajnej zarzutów, Sąd Najwyższy wyjaśnia, że Rzecznik Praw Obywatelskich formułując je szczegółowo wyjaśnił na czym polegało rażące naruszenie prawa procesowego oraz naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP, a mianowicie: naruszenie konstytucyjnej zasady zaufania do państwa oraz zasady bezpieczeństwa prawnego wywodzonych z art. 2 Konstytucji RP oraz konstytucyjnego prawa do dziedziczenia, chronionego w ramach art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji RP oraz konstytucyjnego prawa do sądu wyrażonego w ramach art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, z uwagi na wydanie drugiego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po K. Z. odmiennie rozstrzygającego kwestię dziedziczenia po zmarłej. Pozwala to uznać, iż skarga spełnia wymogi formalne pozwalające na jej rozpoznanie.

Konstrukcja skargi nadzwyczajnej, zakładająca koniunkcję jednej z przesłanek szczegółowych oraz przesłanki funkcjonalnej wymaga, aby w pierwszej kolejności dokonać oceny podstaw szczegółowych, a następnie dopiero dokonać oceny tego, czy w przypadku uznania którejś z przesłanek szczegółowych tej skargi za uzasadnioną, ziściła się również przesłanka funkcjonalna (wyrok Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20).

Najpierw zaskarżonemu orzeczeniu Rzecznik Praw Obywatelskich zarzucił rażące naruszenie prawa procesowego, poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 669 k.p.c. w zw. z art. 677 § 1 k.p.c., w następstwie pominięcia dyspozycji

art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. *in fine* w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., skutkujące wydaniem rozstrzygnięcia o stwierdzeniu nabycia spadku, pomimo, iż sprawa o tym samym przedmiocie została już wcześniej prawomocnie rozpoznana. Zarzut ten odpowiada sformułowanej w art. 89 § 1 pkt 2 u.SN. podstawie wniesienia skargi nadzwyczajnej, a więc rażącego naruszenia prawa poprzez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie.

Zgodnie z art. 669 k.p.c. sąd spadku wydaje postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po przeprowadzeniu rozprawy, na którą wzywa wnioskodawcę oraz osoby mogące wchodzić w krąg osób będących spadkobiercami ustawowymi i testamentowymi. Z kolei jak stanowi art. 677 § 1 k.p.c. sąd stwierdzi nabycie spadku przez spadkobierców, choćby byli nimi inne osoby niż te, które wskazali uczestnicy. W postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku sąd wymienia spadkodawcę oraz wszystkich spadkobierców, którym spadek przypadł, jak również wysokość ich udziałów. Stosownie do art. 199 § 1 k.p.c. sąd odrzuci pozew, jeżeli o to samo roszczenie pomiędzy tymi samymi stronami sprawa jest w toku albo została już prawomocnie osądzona. Zgodnie z art. 13 § 2 k.p.c. przepisy o procesie stosuje się odpowiednio do innych rodzajów postępowań unormowanych w niniejszym kodeksie, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej.

W ocenie Sądu Najwyższego, sformułowany przez Rzecznika Praw Obywatelskich zarzut naruszenia prawa procesowego, poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 669 w zw. z art. 677 § 1 k.p.c., w następstwie pominięcia dyspozycji art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. *in fine* w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. należy uznać za zasadny. Wydanie przez Sąd Rejonowy w W., kolejnego rozstrzygnięcia - samo w sobie - jest niedopuszczalne i narusza przytoczone wyżej przepisy prawa. Jest niewątpliwe, że postanowieniem z 10 grudnia 2004 r. Sąd Rejonowy w W. ponownie orzekł w sprawie, która między tymi samymi stronami została już prawomocnie osądzona postanowieniem tego Sądu z 23 lipca 1999 r., I Ns [...]. Sąd ten z uwagi na treść art. 199 § 1 pkt 2 *in fine* w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., ze względu na zaistnienie negatywnej przesłanki procesowej, nie mógł rozpoznawać merytorycznie sprawy z wniosku M. M. przy uczestnictwie T. Z., G. S. Z., A. B. B., J. Z. i S. Z. po K. S. Z. zmarłej [...] 1996 r. w W..

W analizowanym stanie faktycznym Sąd Rejonowy w W. winien odrzucić wniosek, stosownie do art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. Powyższe świadczy o rażącym naruszeniu prawa i godzi w powagę wymiaru sprawiedliwości, czyniąc w pełni trafny pierwszy ze sformułowanych przez Rzecznika Praw Obywatelskich zarzutów skargi nadzwyczajnej (postanowienie Sądu Najwyższego z 18 marca 2011 r., III CSK 31/11; postanowienie Sądu Najwyższego z 2 kwietnia 1997 r., II CKU 56/96; wyrok Sądu Najwyższego z 24 października 1996 r., II URN 33/96).

Sąd Najwyższy zważył także, że zasadny jest również drugi zarzut Rzecznika Praw Obywatelskich, gdyż wydanie dwóch orzeczeń spadkowych w okolicznościach opisanych powyżej godzi w konstytucyjną zasadę demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, jak również zasady z niej wynikające, tj. zasadę zaufania do państwa i bezpieczeństwa prawnego, a także konstytucyjne prawo dziedziczenia i prawo do sądu. W sytuacji, kiedy na skutek rażącego naruszenia prawa wydane zostają dwa orzeczenia spadkowe, uprawnione jest twierdzenie, że w sprawie nie może być mowy o uzyskaniu przez uczestników postępowania spadkowego wiążącego stanowiska sądu, a powstała sytuacja stworzyła stan niepewności prawnej, w ramach którego spadkobiercy nie uzyskali jednoznacznego potwierdzenia uprawnień spadkowych, w czym przejawia się naruszenie konstytucyjnego prawa do sądu. Potwierdzeniem powyższego jest również okoliczność, że M. M., na skutek funkcjonowania w obrocie dwóch orzeczeń sądu nie mogła uregulować spraw majątkowych po śmierci matki K. S. Z.. Dodatkowo, funkcjonowanie różnych postanowień stwierdzających nabycie spadku po tej samej osobie, może mieć wpływ na kwestie związane z potwierdzeniem praw do spadku i ewentualnymi problemami wieczystoksięgowymi (np. w zakresie wpisu do ksiąg wieczystych), a także rozporządzania nabytym udziałem spadkowym przez spadkobiercę. To zaś świadczy o naruszeniu prawa obywateli do dziedziczenia, jak również zasady zaufania do państwa i bezpieczeństwa prawnego. Ponadto, wydane w sprawie zaskarżone orzeczenie uniemożliwia spadkobiercom kształtowanie ich stosunków życiowych.

Konstytucja RP w art. 2 statuuje zasadę demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Na treść

wspomnianej zasady składa się szereg wartości, wywodzonych wprost z tego artykułu lub też takich, które nie zostały ujęte *expressis verbis* w Konstytucji RP, ale które wynikają z istoty i aksjologii demokratycznego państwa prawnego. Wartości te tworzą pewien kanon, który nie ma charakteru katalogu zamkniętego (por. P. Tuleja (w:) M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, Warszawa 2016, s. 222). Zauważyć ponadto trzeba, że zasada demokratycznego państwa prawnego wyraża między innymi konieczność zapewnienia pewności co do prawa. Dlatego też postępowania nadzwyczajne, mające służyć wzruszeniu prawomocnych orzeczeń sądowych, dotyczyć powinny tylko najistotniejszych i najbardziej rażących wad wyroków bądź postanowień, a także takich wad postępowania. Nie mogą one bowiem zastępować kontroli instancyjnej i prowadzić do ponownego rozpoznania sprawy (wyrok NSA z 5 października 2017 r., II FSK 1286/17), co odpowiadać powinno konstytucyjnej zasadzie proporcjonalności. Wywodzona z art. 2 Konstytucji RP zasada ochrony zaufania jednostki do państwa i stanowionego przez nie prawa, nazywana także zasadą lojalności państwa względem obywateli, ściśle wiąże się z bezpieczeństwem prawnym jednostki. Wyraża się ona w takim stanowieniu i stosowaniu prawa, „by nie stawało się ono swoistą pułapką dla obywatela i aby mógł on układać swoje sprawy w zaufaniu, iż nie naraża się na prawne skutki, których nie mógł przewidzieć w momencie podejmowania decyzji i działań oraz w przekonaniu, iż jego działania podejmowane zgodnie z obowiązującym prawem będą także w przyszłości uznawane przez porządek prawny” (wyrok TK z 7 lutego 2001 r., K 27/00, OTK 2001, Nr 2, poz. 29, tak też P. Tuleja (w:) M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, Warszawa 2016, s. 223-224). Koniecznym wymogiem realizacji zasady zaufania jest zagwarantowanie obywatelom bezpieczeństwa prawnego. Bezpieczeństwo prawne, przewidywalność prawa stanowionego przez państwo oraz respektowanie przez władzę działań podejmowanych w zaufaniu do państwa gwarantują ochronę wolności człowieka. (P. Tuleja (w:) M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, Warszawa 2016, s. 224).

Ustanowione i chronione w art. 21 i art. 64 Konstytucji RP prawo dziedziczenia nie odnosi się do samego faktu sukcesji, mającego miejsce w chwili

otwarcia spadku, a więc śmierci spadkodawcy, lecz także obowiązku organów państwa do ochrony wszelkich praw obligacyjnych związanych ze spadkiem, a także ustanowienia i zabezpieczenia odpowiednich procedur, mających na celu stwierdzenie nabycia spadku, ochronę nabywcy czy działu spadku. Na ustawodawcy spoczywa zatem obowiązek zagwarantowania obywatelom takich instrumentów prawnych, które skutecznie umożliwią im uregulowanie spraw spadkowych, a zarazem zapewnią ich ochronę. W tych kwestiach, niewątpliwie istotna jest rola zarówno ustawodawcy, jak i wymiaru sprawiedliwości. Wspomnieć także trzeba, że w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, rola sądu jest determinowana ustawowym obowiązkiem działania z urzędu. Obowiązek działania z urzędu oznacza, że sąd nie może poprzestać na tym, co zostanie zaoferowane przez uczestników postępowania, bowiem ocenić musi czy stwarza to wystarczającą podstawę do prawidłowego stwierdzenia, kto nabył spadek. Sąd, aby zadośćuczynić obowiązkowi wynikającemu z art. 677 k.p.c., powinien ustalić pełny krąg spadkobierców ustawowych, ewentualne istnienie testamentu i jego ważność, sprawdzić czy nie zachodzą negatywne przesłanki dziedziczenia, ustalić czy w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne i komu przypadło w drodze dziedziczenia (uchwała Sądu Najwyższego z 24 października 2001 r., III CZP 64/01, OSNC 2002 nr 5, poz. 61). W tym kontekście, po stronie sądu istnieje także obowiązek, aby ustalić na podstawie dostępnych instrumentów, czy wcześniej w sprawie nie toczyło się już jakiekolwiek postępowanie.

Konstytucja RP w art. 45 statuuje zasadę prawa do sądu, zgodnie z którą każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Prawo do sądu realizowane ma być według reguł ustalonych przez ustawodawcę w procedurach stworzonych dla rozpoznawania spraw poszczególnych rodzajów. Z kolei przepisy te w aspekcie dotyczącym postępowania cywilnego, nakładają na sąd obowiązek badania z urzędu przesłanek, o których mowa w art. 199 § 1 k.p.c. czy też 379 k.p.c., niezależnie od etapu postępowania, na którym sąd powziął informację co do ich wystąpienia. Kwestie dotyczące ochrony prawa dziedziczenia podlegają szczególnej ochronie konstytucyjnej. Zgodnie z art. 64 ust. 1 Konstytucji RP każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo

dziedziczenia. Zgodnie z art. 64 ust. 2 Konstytucji RP własność, inne prawa majątkowe oraz prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej. Ochronę tych praw uzasadniają także oparte na art. 2 Konstytucji RP zasady ochrony bezpieczeństwa prawnego i zaufania do prawa. W piśmiennictwie, pod wpływem orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego zgodnie przyjmuje się, że prawo dziedziczenia jest publicznym (konstytucyjnym) prawem podmiotowym o charakterze powszechnym (J. Oniszczyk, *Konstytucja RP w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego na początku XXI w.*, Kraków 2004, s. 364, B. Banaszkiewicz, *Konstytucyjne prawo własności*, (w:) *Konstytucyjne podstawy systemu prawa*, red. M. Wyrzykowski, Warszawa 2001, s. 34, 35; S. Jarosz-Żukowska, *Konstytucyjna zasada ochrony własności*, Kraków 2003, s. 44; A. Mączyński, *Konstytucyjne prawo dziedziczenia*, (w:) *Rozprawy prawnicze. Księga M. Pazdana*, red. L. Ogiełło, W. Popiołek, M. Szpunar, Kraków 2005, s. 1168; M. Pazdan, *Konstytucja RP a prawo spadkowe*, (w:) *Księga pamiątkowa profesora Marcina Kudeja*, red. A. Łabno, E. Zwierzchowski, Katowice 2009, s. 24; W. Borysiak, *Dziedziczenie. Konstrukcja prawna i ochrona*, Warszawa 2013, s. 67 i nast.). Podkreśla się przy tym, że prawu temu odpowiadają stosowne obowiązki państwa, w szczególności obowiązek jego ochrony (por. A. Mączyński, *Konstytucyjne...*, s. 1168; M. Pazdan, *Konstytucja...*, s. 24).

Z tych wszystkich względów, w ocenie Sądu Najwyższego, zaktualizowały się przesłanki, o których mowa w art. 89 § 1 u.SN, tj. zaskarżone orzeczenie w sposób rażąco narusza prawo na skutek jego niewłaściwego zastosowania, a eliminacja wadliwego postanowienia Sądu Rejonowego w W. z 10 maja 2004 r., I Ns [...] konieczna jest dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, w związku z czym skargę nadzwyczajną Rzecznika Praw Obywatelskich należało uwzględnić.

Jak stanowi art. 91 § 1 zd. pierwsze u.SN, w przypadku uwzględnienia skargi nadzwyczajnej, Sąd Najwyższy uchyla zaskarżone orzeczenie w całości lub w części i stosownie do wyników postępowania orzeka co do istoty sprawy albo przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania właściwemu sądowi, w razie potrzeby uchylając także orzeczenie sądu pierwszej instancji, albo umarza

postępowanie. Przepis ten stanowi zatem podstawę do uchylenia postanowienia Sądu Rejonowego w W. z 10 maja 2004 r., I Ns [...] i umorzenia związanego z nim postępowania w sprawie z wniosku M. M. po zmarłej K. S. Z.. Wobec niebudzącej wątpliwości treści art. 91 § 1 zd. pierwsze u.SN, nie można było odrzucić drugiego wniosku M. M. o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłej K. S. Z., który zainicjował postępowanie przed Sądem Rejonowym w W., I Ns [...], na podstawie art. art. 95 pkt 1 u.SN.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 91 § 1 u.SN orzekł jak w pkt. 1 postanowienia, zaś o kosztach postępowania rozstrzygnął w pkt. 2 postanowienia zgodnie z zasadą określoną w art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN.

a.s.